

Bản kinh Phật giáo thế kỷ XI hé mở thế giới Phật giáo trung đại

ISSN: 2734-9195 17:00 22/10/2026

Qua đó, Nepal đầu thế kỷ XI hiện lên không chỉ như nơi sản xuất một bản kinh quý, mà còn là một không gian có khả năng tiếp nhận và lưu giữ tri thức về nhiều vùng đất trong thế giới Phật giáo.

Từ một bản kinh lá cọ được tạo tác tại Nepal năm 1015, nghiên cứu của học giả Jinah Kim mở ra góc nhìn về những địa điểm hành hương, hình tượng Phật giáo và mạng lưới giao lưu văn hóa vượt qua nhiều vùng đất của Á châu thời trung đại.

Bản kinh cổ và nội dung vượt khỏi trang sách

Khi nhắc tới những cuộc hành hương Phật giáo thời trung đại, chúng ta thường nghĩ tới dấu chân của các vị cao tăng, những tuyến đường bộ xuyên lục địa hay những chuyến hải hành qua Ấn Độ Dương. Nhưng liệu hình ảnh trong một bản kinh Phật giáo có thể giúp chúng ta tìm hiểu thế giới mà những người tạo tác và sử dụng bản kinh đó từng biết tới?

Đó là hướng tiếp cận được Jinah Kim, học giả thuộc Khoa Lịch sử Nghệ thuật và Kiến trúc, Đại học Harvard (Hoa Kỳ), trong nghiên cứu *An Ambitious Itinerary: Journey Across the Medieval Buddhist World in a Book, CUL Add.1643 (1015 CE)*, công bố trên tạp chí Religions năm 2025.

Đối tượng nghiên cứu là bản thảo *Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā*, thường được dịch là *Bát thiên tụng Bát-nhã*, hiện lưu giữ tại Thư viện Đại học Cambridge, Vương quốc Anh, với ký hiệu CUL Add.1643. Đây là bản kinh bằng tiếng Sanskrit, được ghi trên lá cọ theo hình thức sách *pothi* phổ biến ở Nam Á thời trung đại.

Bản thảo có niên đại năm 1015, được tạo tác tại vùng thung lũng Kathmandu, Nepal. Các trang lá cọ dài và hẹp được kết hợp thành một quyển sách, bảo vệ bằng hai bìa gỗ. Bản thảo hiện còn 223 folio được đánh số, trong đó có 222 folio

lá cọ và một folio giấy màu vàng thay thế về sau.

Bản kinh này đặc biệt không chỉ nằm ở tuổi đời, mà còn ở minh họa gắn với những địa điểm và hình tượng Phật giáo cụ thể.

Từ bản kinh ở Nepal hiểu về mạng lưới Phật giáo Á châu

Một luận điểm quan trọng của nghiên cứu là bản thảo Add.1643 cho thấy Nepal thời trung đại không nên chỉ được nhìn nhận như một khu vực biệt lập hoặc nằm bên lề các trung tâm Phật giáo lớn.

Thông qua việc phân tích những hình tượng và địa danh được ghi lại trong bản kinh, Jinah Kim khảo sát khả năng tồn tại của các mối liên hệ vượt qua ranh giới địa lý giữa Nepal với những khu vực khác ở Nam Á và hải đảo Á châu.

Trong nghiên cứu này, khái niệm *Monsoon Asia* - Á châu gắn với các hệ thống gió mùa, giúp đặt bản thảo vào bối cảnh rộng hơn của sự di chuyển bằng đường biển, hoạt động hành hương và trao đổi văn hóa xuyên vùng. Đây là không gian mà con người, tư tưởng và hình tượng tôn giáo có thể lưu chuyển qua nhiều cộng đồng, cả trên đất liền lẫn qua các tuyến hàng hải.

Bản kinh không phải nhật ký ghi lại một chuyến đi cụ thể. Giá trị của nó nằm ở khả năng tập hợp những hình ảnh và chú thích về nhiều địa điểm, qua đó phản ánh một phần thế giới Phật giáo mà những người tạo tác và sử dụng bản thảo tại Nepal đầu thế kỷ XI có thể hình dung.

Jinah Kim ví chương trình hình ảnh đó như một hành trình hành hương được gợi mở qua trang sách, người xem có thể lần lượt tiếp cận những địa điểm và hình tượng khác nhau trong một quyển kinh nhỏ gọn, thay vì trực tiếp đi tới từng nơi.

Một hình ảnh, nhiều khả năng diễn giải

Một trường hợp được tác giả thảo luận là hình ảnh bảo tháp có chiếc lọng phía trên, kèm một vị tăng đang lễ bái, trong bản thảo Add.1643. Chú thích của hình liên hệ địa điểm này với Odisha, thuộc miền đông Ấn Độ ngày nay.

Caitya Alagachatra tại Odisha, folio 169r, bảng tranh bên trái, Add.1643.

Hình ảnh có cấu trúc không gian gợi nhớ tới những ngôi điện thờ dạng hang đá (*caitya hall*), trong đó có các công trình tại Ajanta, Maharashtra, miền tây Ấn Độ. Từ đây, tác giả liên hệ tới câu chuyện về hình tượng Phật tại Ajanta với những chiếc lọng đá được kể là lơ lửng phía trên mà không cần điểm tựa, được ghi lại trong truyền thống tư liệu liên quan tới Ngài Huyền Trang.

Tuy nhiên, Jinah Kim không khẳng định hình vẽ trong bản kinh chính là một hang động tại Ajanta. Tác giả nêu khả năng hình ảnh có thể lưu giữ những ký ức xa xôi về các địa điểm kỳ diệu, được chuyển tải và diễn giải lại trong quá trình tạo tác bản thảo. Những ký ức đó có thể liên quan tới câu chuyện tại Ajanta, nhưng cũng có thể bắt nguồn từ những câu chuyện khác về các công trình tôn giáo ở Odisha.

Quang cảnh Bảo tháp stūpa với một nhà sư Phật giáo trong điện thờ caitya, Hang 19, Ajanta, Maharashtra, khoảng thế kỷ V. Ảnh tác giả chụp ngày 08/03/2024.

Một hình ảnh khác trong nghiên cứu là quang cảnh bảo tháp cùng một vị tăng bên trong không gian hang động, Hang 19, Ajanta, Maharashtra, có niên đại khoảng thế kỷ V. Đây là ảnh do chính Jinah Kim chụp ngày 08/03/2024, được đưa vào bài như hình ảnh đối chiếu khi thảo luận về hình tượng bảo tháp và

không gian thờ tự dạng hang đá.

Bản thảo là nguồn tư liệu lịch sử quý giá

Nghiên cứu của Jinah Kim cho thấy một bản kinh cổ có thể cung cấp nhiều thông tin hơn nội dung văn bản tôn giáo được ghi chép bên trong. Hình thức vật chất, cách tổ chức trang sách, hình tượng minh họa và những dòng chú thích đều có thể góp phần mở rộng hiểu biết về lịch sử Phật giáo.

Đối với bản thảo Add.1643, việc kết hợp phân tích hình ảnh với thông tin địa lý giúp đặt các hình tượng Phật giáo vào mạng lưới địa điểm và ký ức tôn giáo rộng lớn hơn. Qua đó, Nepal đầu thế kỷ XI hiện lên không chỉ như nơi sản xuất một bản kinh quý, mà còn là một không gian có khả năng tiếp nhận và lưu giữ tri thức về nhiều vùng đất trong thế giới Phật giáo.

Từ một quyển kinh được tạo tác cách đây hơn một ngàn năm, những hình ảnh nhỏ trên lá cọ mở ra một hướng tiếp cận rộng hơn đối với lịch sử giao lưu Phật giáo. Chúng cho thấy bản kinh không chỉ lưu giữ kinh văn mà còn ghi lại những hình tượng và địa danh gắn với thế giới Phật giáo thời trung đại.

Tác giả: **Hữu Nguyễn**

Tài liệu tham khảo:

1] Kim, Jinah. "An Ambitious Itinerary: Journey Across the Medieval Buddhist World in a Book, CUL Add.1643 (1015 CE)." *Religions* 16, no. 7 (2025): 900. Công bố ngày 14/7/2025. <https://doi.org/10.3390/rel16070900>. Toàn văn: <https://www.mdpi.com/2077-1444/16/7/900>.

2] Cambridge University Library. Cambridge Digital Library: *Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā*, Add.1643. <https://cudl.lib.cam.ac.uk/view/MS-ADD-01643>.

3] Kim, Jinah. "An Ambitious Itinerary: Journey Across the Medieval Buddhist World in a Book, CUL Add.1643 (1015 CE)." Bản PDF toàn văn, *Religions* 16 (2025), bài 900. https://mdpi-res.com/d_attachment/religions/religions-16-00900/article_deploy/religions-16-00900-v2.pdf?version=1753154964.